

DEMOGRAFI:

Nüfus meselelerine sosyolojik bir bakış

Ders 8 : Doğumlar

Doç. Dr. Didem Danış
Galatasaray Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
ddanis@gsu.edu.tr

Ders 8 :

Doğumlar

Bu derste ele alınacak konular

- Terimler
- Canlı doğumlar ve kaba doğum hızı
- Doğurganlık
- Genel eğilimler
- Farklı örnekler: İskandinav modeli
- Doğurganlığın evriminde üç model
- Cinsiyet seçimi: doğumda erkek çocukların fazlalığı
- Gebeliği önleyici yöntemler
 - Dünyada ve Türkiye’de gebeliği önleyici yöntem kullanımı

Giriş

- * Doğumlar ve ölümler nüfusun gelişimine etki eden «doğal» faktörlerdir. Bunlar dışında, daha sonraki derslerde ele alınacak olan «göç» faktörü nüfusun artışı ve azalışını etkileyen bir diğer olgudur.
- * Doğumlar ve ölümler nüfus kütesinin niteliğini, yaş ve cinsiyet dağılımını belirler.
- * Bu iki demografik olgu, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla karşılıklı bir etkileşim içinde gelişir.

TERİMLER

- **Kaba doğum hızı:** Belli bir sürede (genellikle bir yıl) meydana gelen canlı doğumların sayısının aynı süre için olan nüfusa (genellikle yıl ortası nüfusa) bölünmesiyle elde edilen göstergedir.
- * **Genel doğurganlık hızı,** belli bir sürede meydana gelen canlı doğumların (genellikle bir yıl), üreme çağındaki (yani 15-49 yaş arasındaki) kadınların nüfusuna bölünmesiyle elde edilen göstergedir.
- * Demografi alanında ayrıca yaşa özel doğurganlık hızı gibi terimler de kullanılır.

Potansiyel doğurganlık / Fiili doğurganlık

- **Potansiyel-biyolojik doğurganlık:** Bir kimsenin veya nüfusun biyolojik bakımdan çocuk doğurabilme yeteneğidir. Bu yeteneğin bulunmayışı haline kısırlık denir. Herhangi bir doğum kontrol yöntemi uygulanmaması durumunda, gerçekleşecek bu doğurganlık oranına «doğal» doğurganlık da denilmektedir.
- Tamamen teorik olarak, ergenliğe girer girmez hiçbir doğum kontrol yöntemi kullanmadan çocuk doğurmaya başlayan bir kadın 50 yaşına kadar ortalama 12 çocuk sahibi olabilir.
- Ancak her zaman çeşitli toplumsal ve kültürel faktörler devreye girdiği için (evlilik yaşı, süt verme süresi, cinsel tabular, vs.) hiçbir zaman tam anlamıyla «doğal» bir doğurganlıktan bahsedemeyiz.
- **Fiili doğurganlık:** Bir nüfusta canlı doğumların belirlediği fiili doğum düzeyidir. Geleneksel veya modern çeşitli doğum kontrol yöntemleri kullanıldığı için «yönlendirilmiş» doğurganlık da denir.

Canlı Doğumlar ve Kaba Doğum Hızı

Canlı Doğumlar (CD)

- * Fransa'da 2001'de CD sayısı – 774.800 idi.
- * Türkiye'de CD sayısında azalma:
 - * 2000'de 1.434.297 idi.
 - * 2008'de 1.281.302
 - * 2009'da 1.241.617

Kaba doğum hızı:

- * Fransa'da ‰ 13,1
- * Mali ve Angola'da ‰ 50
- * Ukrayna ve Hong Kong'da ‰ 8
- * Türkiye'de 2008'de ‰ 18; 2009'da ‰ 17,3

→ Neden ülkeler arasında bu kadar büyük bir fark var?

DOĞURGANLIK

Doğurganlık hızı tüm dünyada düşüş göstermektedir.

Dünya doğurganlık ortalaması son 50 yılda 5,4'ten 2,1 çocuğa düşmüştür.

İspanya'da 1,15

İtalya'da 1,22

Almanya'da 1,36

İrlanda'da 1,92

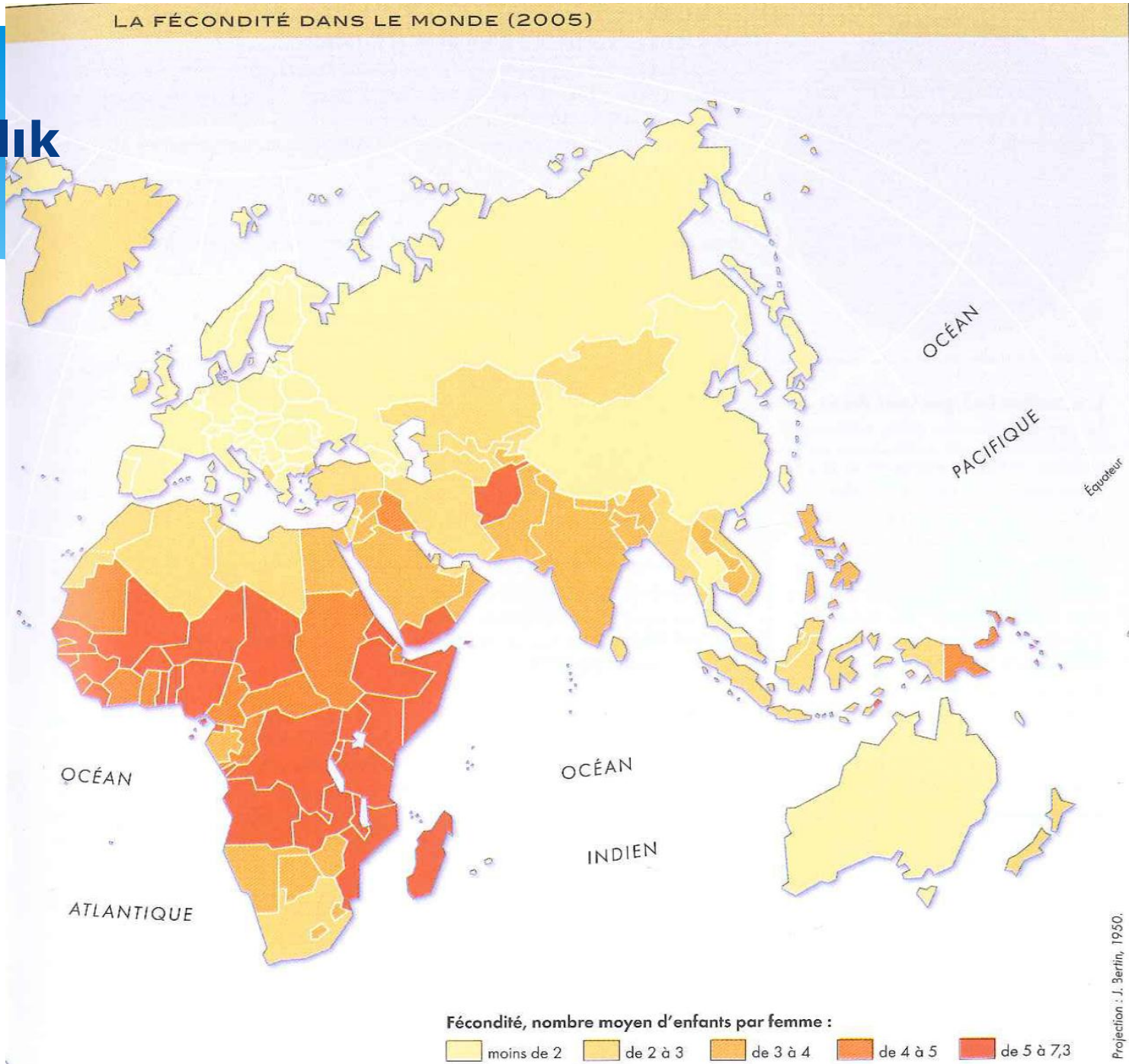
Afganistan'da 6,8

Mali'de 6,4

Türkiye'de 2009'da 2,06 (2008'de 2,08).

	Türkiye'de doğurganlık hızı
1980	3,41
1985	2,59
1990	2,65
2000	2,53
Kaynak: TÜİK. Doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızları 1970-2000	

Dünyada doğurganlık (2005)

Genel eğilimler

Biyolojik bakımdan doğurganlığın en yüksek olduğu yaş 19'dur. Bu yaştan itibaren yavaş yavaş doğurganlık kapasitesi düşer.

Doğumların evlilik içinde kabul gördüğü toplumlarda evlilik yaşı doğum oranlarını etkileyen önemli bir faktördür.

Evlilik yaşının ertelenmesi

- * Fransa'da, 1968'de 35 çiftten sadece 1'i evli değildi. 1998'se bu oran 6'da 1'e çıktı.

İlk doğum yaşının ertelenmesi

- * Örneğin Fransa'da doğurganlığın en yüksek olduğu yaş 1979'da 25 iken, on sene sonra 1989'da 27'ye çıktı.

Doğurganlıkta değişim

- * Tüm yaşlarda doğurganlık oranının düşmesi
- * Örneğin Cezayir'de en yüksek doğurganlık hızının gerçekleştiği yaş aralığı 25-29'dan 30-34'e çıktı.

Farklı örnekler: İskandinav modeli

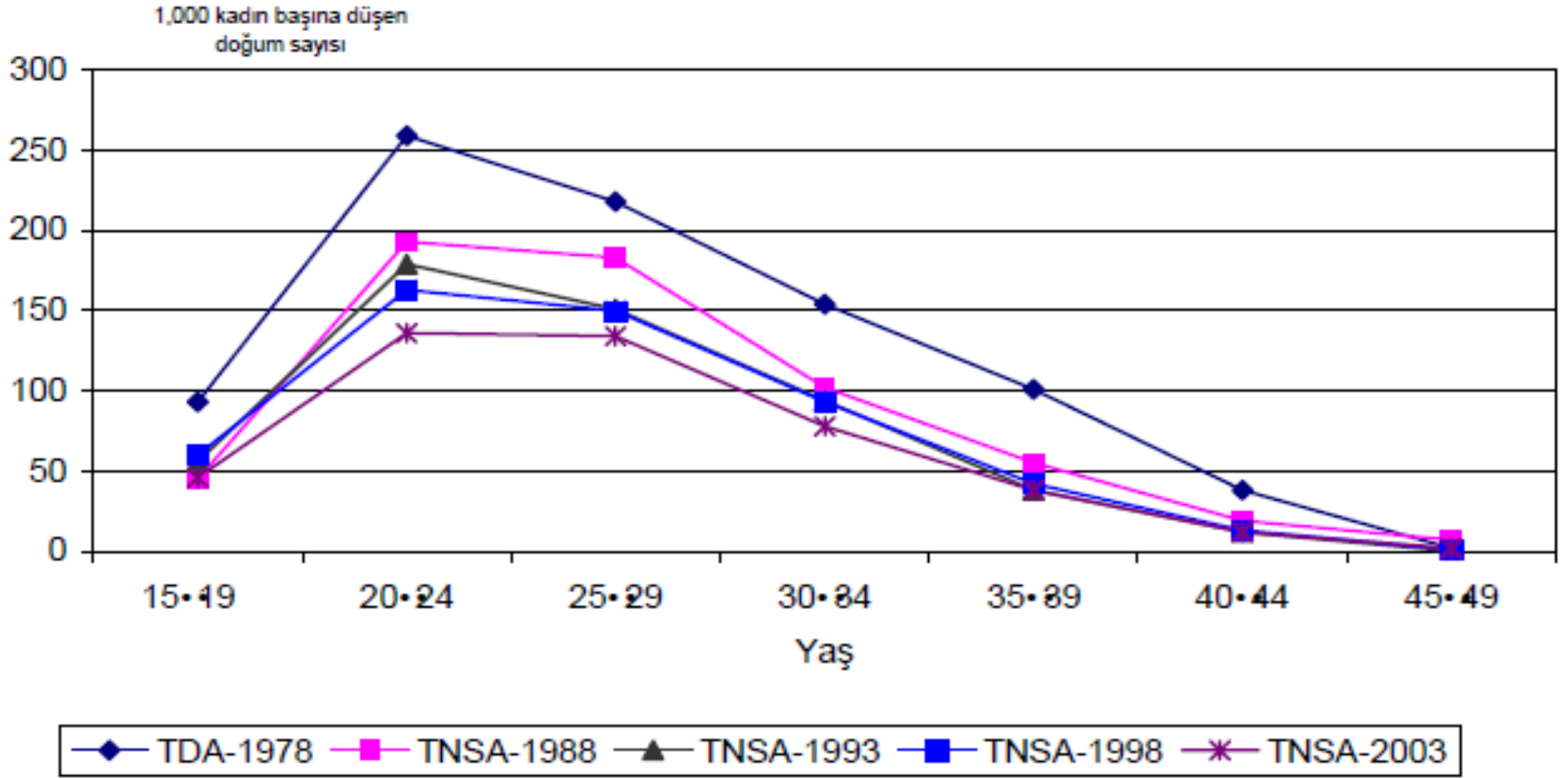
Evlilik dışı doğumlar

- İskandinav aile ve doğurganlık modelinde resmi evlilik olmadan çift hayatı yaşanması ve doğumların resmi evlilik dışında gerçekleşmesi oldukça yaygındır.
- Örneğin 1992'de İsveç'te doğumların %50'si, Danimarka'da %46'sı Norveç'te de %42'si evlilik dışında gerçekleşmiştir.

1996'da Avrupa'da evlilik dışı doğumların oranı

İsveç	%53,9
Danimarka	%46,3
Britanya	%35,5
Almanya	%17,1
Belçika	%15
Portekiz	%9,5
İtalya	%8,3
Yunanistan	%6,3

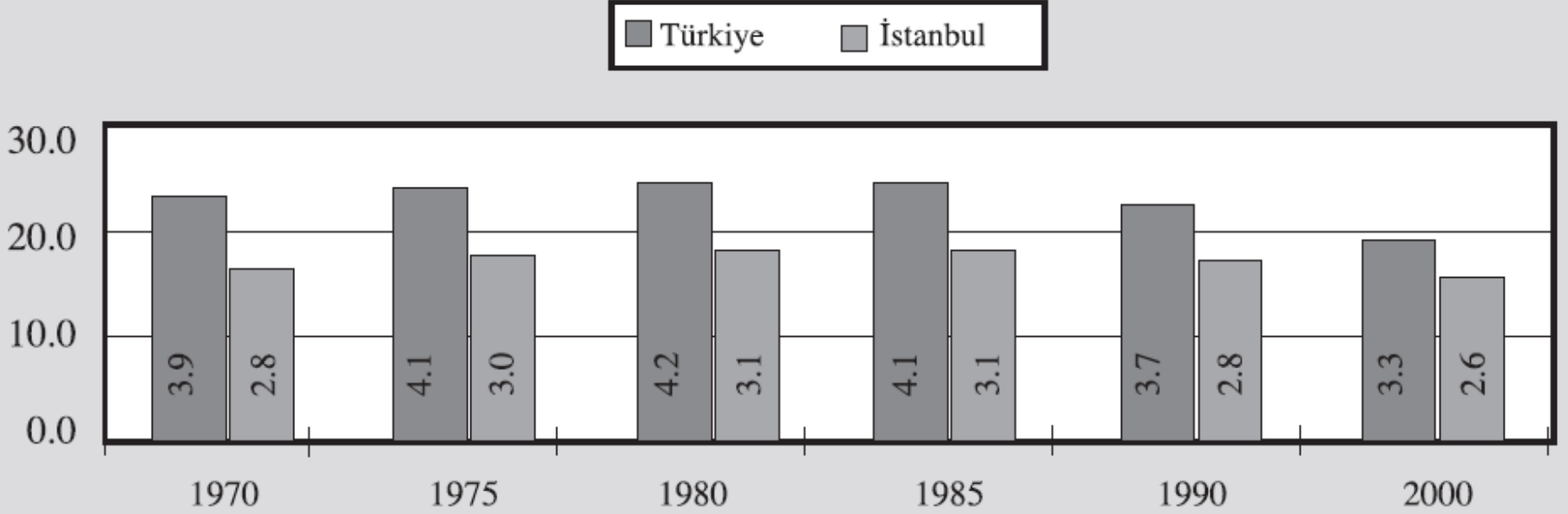
Şekil 4.2 Doğurganlıktaki Değişimler

- Türkiye’de kadınlar ilk doğurganlık deneyimlerini 20’li yaşlarda yaşamaktadır.
- 1978’den bu yana, her yaş grubunda doğurganlık düşmüştür.

KAYNAK: İsmet Koç ve Erhan Özdemir, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003 raporu*, Bölüm 4- Doğurganlık

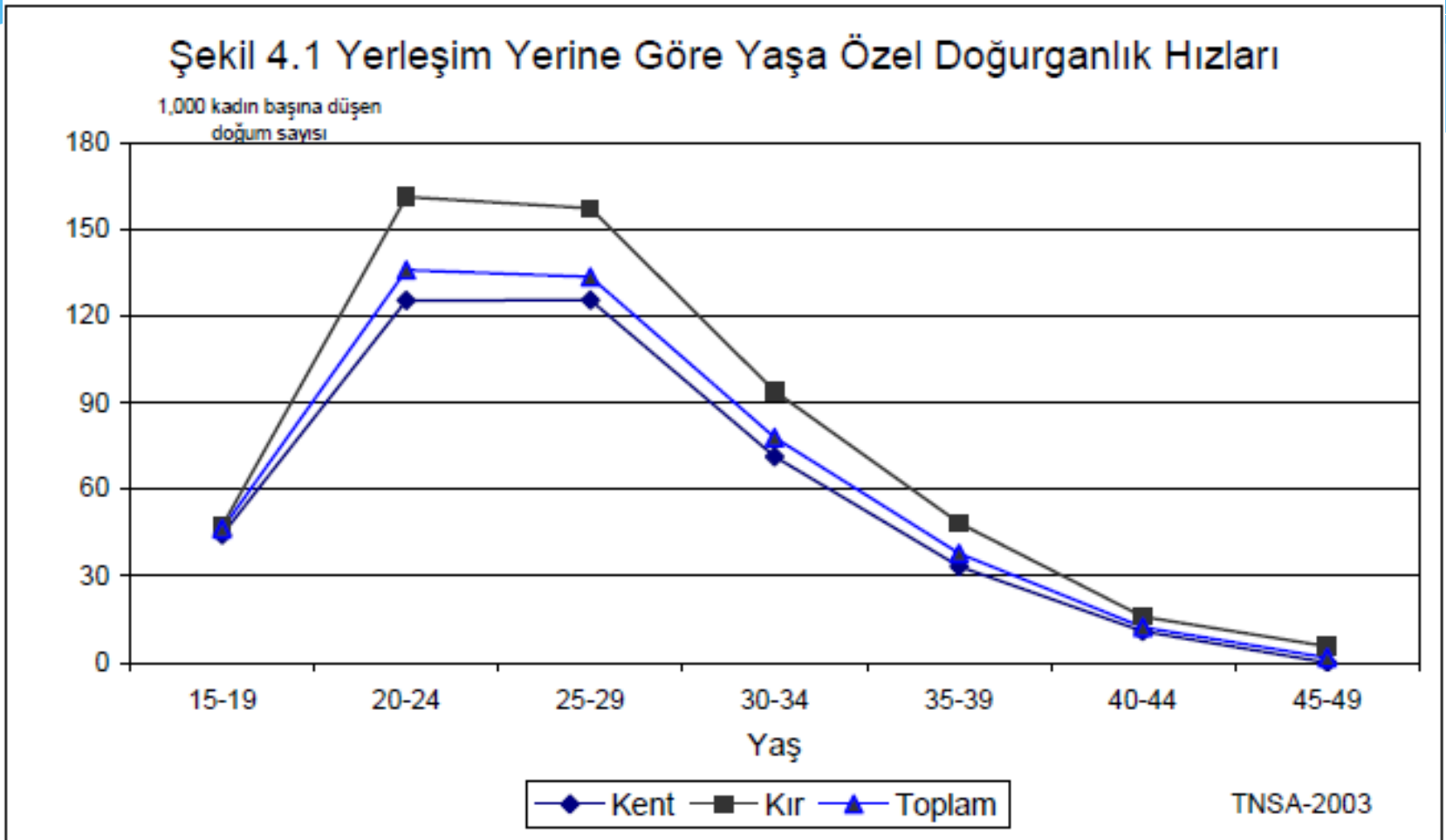
Grafik 1: Kadın Başına Düşen Ortalama Canlı Doğan Çocuk Miktarı (1970–2000)

İstanbul'da doğurganlık hızı her zaman Türkiye ortalamasının altında olmuştur. Bunu genel olarak kentsel ve kırsal yerlerdeki doğurganlık farkıyla açıklayabiliriz. Ancak, son yirmi yılda kırsal bölgelerde de doğurganlığın düşmesiyle bu fark azalmaktadır.

Kaynak: Sedat MURAT (2006, s. 271)

Kırsal alanlarda doğurganlık hızı kentsel alanlara göre daha yüksektir. Ancak son yıllarda kent-kır arasındaki doğurganlık farkı kapanmaktadır.

KAYNAK: İsmet Koç ve Erhan Özdemir, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003 raporu*, Bölüm 4- Doğurganlık.

Türkiye’de çocuk sahibi olmada ortalama yaş

YILLAR	ÇOCUK SAHİBİ OLMADA ORTALAMA YAŞ
1980	28,16
1985	28,63
1990	27,71
2000	28,08

Kaynak: TÜİK. Doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızları 1970-2000

Doğurganlığın evriminde 3 model

1. Yavaş değişim modeli

Sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlere bağlı olarak doğurganlık hızı değişir. Sanayileşme, eğitim seviyesinin artışı, kadınların evdışında ücretli işlerde çalışması bu sebepler arasındadır. Avrupa'da 19.yüzyılda düşmeye başlayan doğurganlık hızı, ölüm oranlarındaki azalmadan sonra inişe geçmiş ve bu düşüş çok uzun bir süreye yayılmıştır.

2. Gönüllü değişim modeli

Çeşitli nüfus kontrol politikalarına bağlı olarak daha hızlı bir düşüş yaşanır. Tipik bir örnek Çin'dir. Komünist yönetimin 1970'lerin sonunda başlattığı «tek çocuk politikası» Eylül 2002'de yasa haline gelmiştir. Çok katı denetim ve ceza politikalarının uygulandığı bu nüfus planlaması politikası Çin'de doğurganlığı radikal bir şekilde düşürmüştür. Bugün 1,3 milyar olan Çin nüfusunun 2050'de sadece 1,6 milyar olacağı ve böylece dünyanın en kalabalık ülkesi statüsünü Hindistan'a bırakacağı öngörülmektedir.

3. Kriz modeli

Savaşlar, ekolojik krizler veya beklenmedik afetlerle doğurganlığın ani düşüşü anlamına gelir. Bazı Afrika ülkeleri bunun tipik örnekleri arasında sayılabilir.

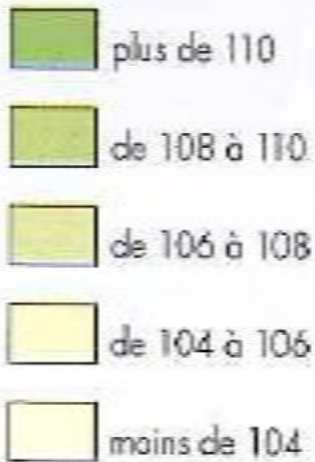
«Cinsiyet seçimi» :

Erkek çocuk doğumlarında fazlalık

Tek çocuk politikasının uygulandığı Çin, erkek çocuk doğumlarındaki fazlalık açısından dikkat çekicidir.

MASCULINITÉ DES NAISSANCES DANS LE MONDE

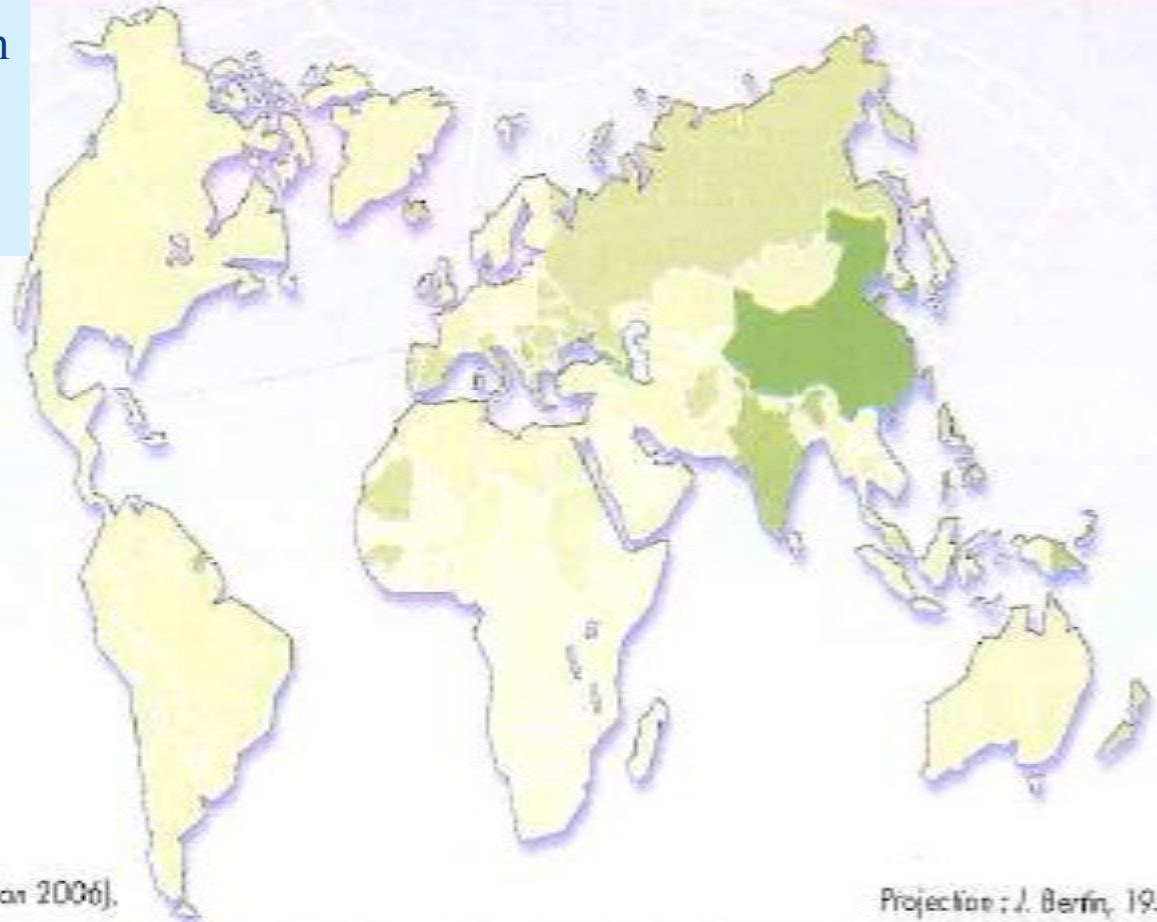
2000-2005 arasında, yeni doğan her 100 kıza denk gelen erkek çocuk sayısı
Dünya ortalaması: 106,5
Çin: 110 üstü

Moyenne mondiale = 106,5

Source : ONU 2007.

Projections de population mondiale (révision 2006).

Projection : J. Berfin, 1950.

Gebeliği önleyici yöntemler

→ Modern yöntemler

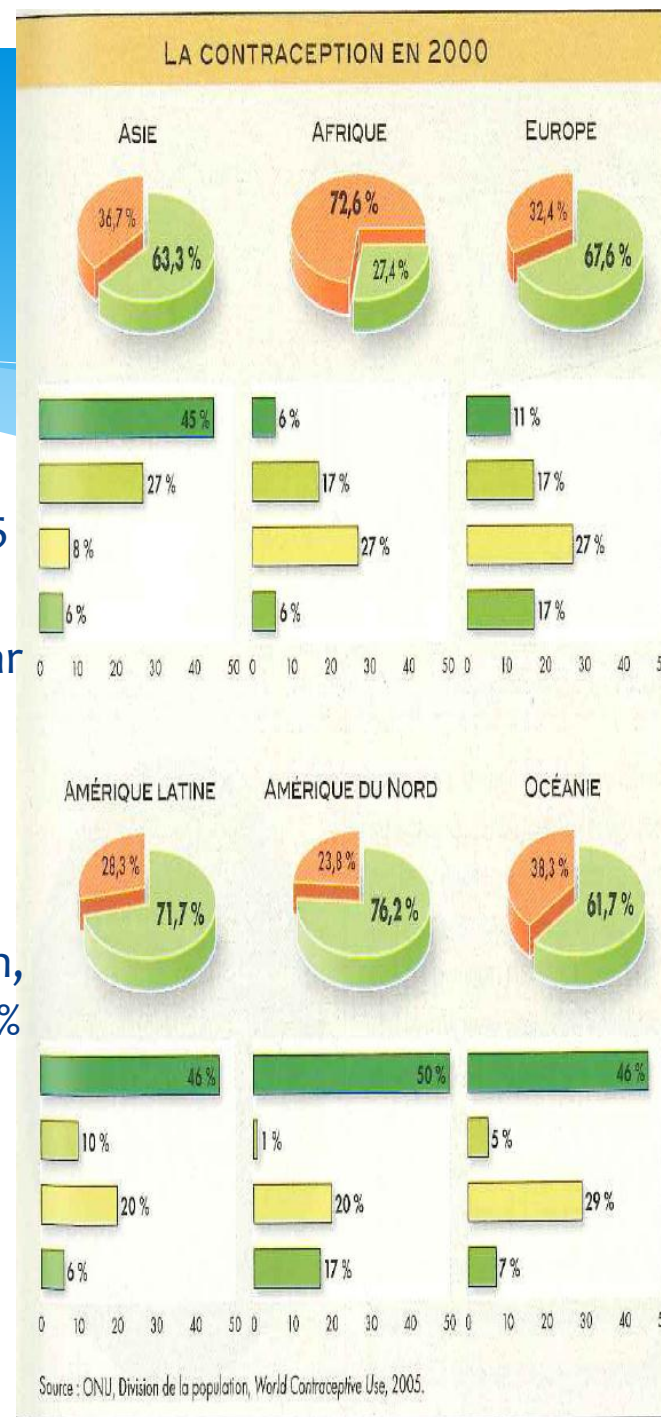
RIA (rahim içi araç), kısırlaştırma (vazektami veya tüp ligasyonu), doğum kontrol hapları, kondom, iğneler, vb

→ Geleneksel yöntemler

Takvim, geri çekme, vb.

Dünyada gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımı (2000)

- Dünyada nüfusun % 60,5'u bir gebeliği önleyici yöntem (GÖY) kullanırken, % 39,5 kullanmamaktadır.
- GÖY kullanımının en yüksek olduğu kıtalar % 72,6 ile Kuzey Amerika, % 71,7 ile Güney Amerika, % 67,6 ile Avrupa, en düşük olduğu kıta ise % 27,4 ile Afrika'dır.
- Kullanılan yöntemler arasında kısırlaştırmada dünya ortalaması % 39'ken, Kuzey Amerika'da bu oran % 50, Asya'da % 45, Avrupa'da % 11, Afrika'da ise % 6'dır.
- Doğum kontrol hapları kullanımında dünya ortalaması % 12, Okyanusya % 29, Avrupa ve Afrika % 27, Kuzey ve Güney Amerika % 20, Asya ise % 8'dir.

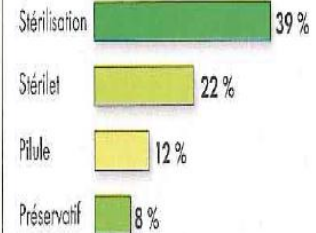
MONDE

Répartition des femmes d'âge fertile et vivant en couple selon qu'elles utilisent ou non la contraception :

Les principales méthodes de contraception utilisées :

pour 100 femmes utilisant la contraception*

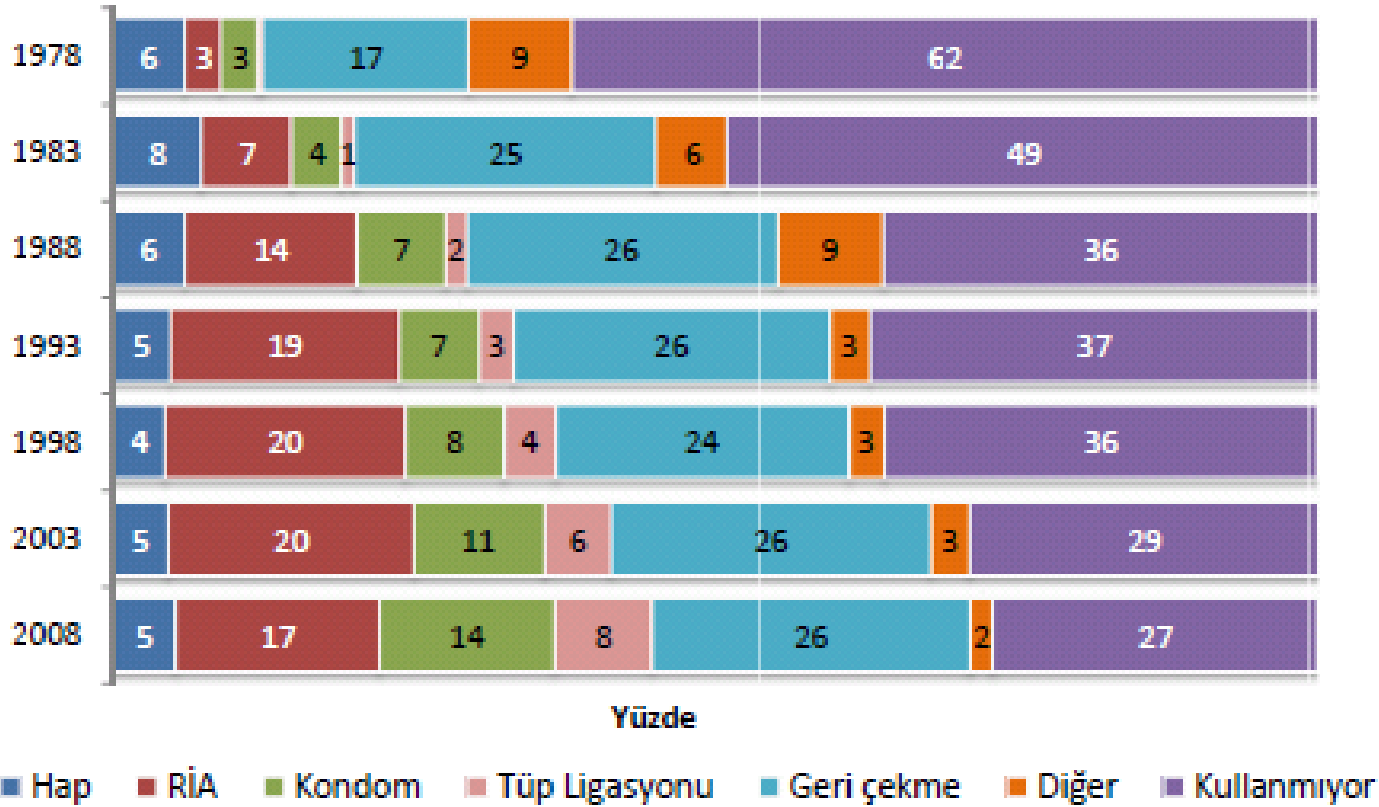

*Le total des pourcentages est inférieur à 100 %, la catégorie « autres méthodes » n'étant pas représentée.

Source : ONU, Division de la population, World Contraceptive Use, 2005.

Türkiye'de kullanılan gebeliği önleyici yöntemlerde değişim

Şekil 18. Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişimler, 1978-2008

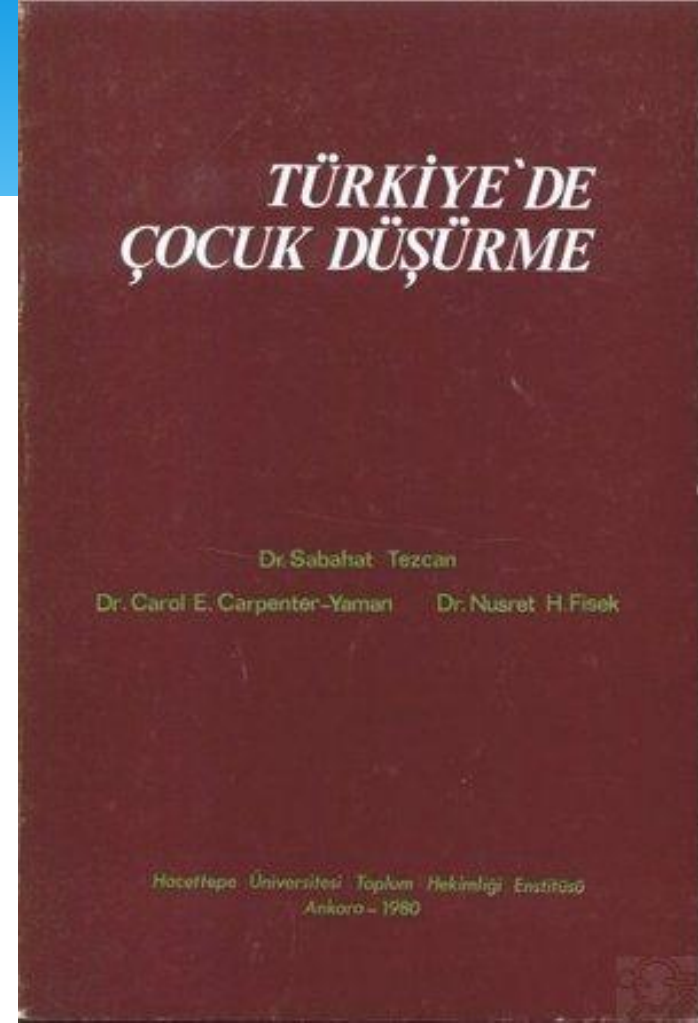
Kaynak: Ergöçmen, Koç, Yiğit, Senlet ve Roman, 2001; HÜNEE 2009

KAYNAK: İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı, P. Seçkiner *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, 2010.

Çocuk Düşürme

→ Türkiye'de nüfus araştırmaları alanının öncü isimlerinden ve nüfus planlaması kanunun çıkmasına önyak olan **Prof. Dr. Nusret Fişek**, 1972'de yayınladığı bir makalede Türkiye'de yüksek doğurganlık oranı olan ve gebelik önleyici yöntemler kullanılmayan bölgelerde, **çocuk düşürmenin gebeliği engellemek için kullanıldığına** işaret etmektedir.

→ 1968'de yapılan bir araştırmaya göre, gebeliği önleyici yöntem kullandığını söyleyen kadınların 363.350 doğum gerçekleştirmişken, 148.530 çocuk düşürmüş olmasını, **kullanılan yöntemlerde başarılı olunmamasına** bağlar ve «aşırı doğurganlığı önlemek için ailelere doğum kontrolünü kabul ettirmek değil, onlara gebeliği önlemek için etkili yöntemleri öğretmek ve kullanma olanağını sağlamak gerektiğini» ifade eder. (Fişek 1972)

Çocuk düşürme konusunda Nusret Fişek'in C. Carpenter-Yaman ve S. Tezcan ile beraber yazdığı 1980 tarihli kitap.

Kürtaj

- * Dünyanın pek çok yerinde hâlâ doğum kontrol yöntemleri bilinmemekte veya uygulanmamaktadır. Ayrıca, pek çok ülkede kürtaj (rahim tahliyesi) yasal değildir. Bu ülkelerde kadınlar istenmeyen gebelikleri sağlıklı koşullarda sonlandırmaktadır.
- * «Dünya Sağlık Örgütü tahminlerine göre dünyada her yıl 46 milyon kadın düşüğe başvurmakta, 19 milyonu güvenli olmayan koşullarda gerçekleştirilmekte, buna bağlı olarak 68 bin kadın hayatını kaybetmekte, 5,3 milyon kadında ise geçici veya kalıcı sakatlıklar meydana gelmektedir. Türkiye’de 2005 Ulusal Anne Ölümleri Araştırmasında anne ölümleri içinde düşüğün hala yaklaşık %2’lik bir payının olduğu belirlenmiştir. 2008 Nüfus ve Sağlık Araştırması’nda evli kadınların %22’sinin hayatları boyunca en az bir kez düşüğe başvurdukları saptanmıştır.» (Bilgili vd.)
- * Son yıllarda yapılan yasal düzenlemeler sonrasında, insan embriyosunun hukuki statüsündeki belirsizlik ve düşük hakkı araştırmacılar ve feministler tarafından tartışılmaktadır. (Aykut Çoban , «Türkiye’de ana rahmindeki emriyonun hukuki statüsü», 2007; Nihal Bilgili Aykut, Dr. Sare Mihçioğur, Prof. Dr. Ayşe Akın «Güvenli düşük kadının üreme hakkıdır» Başkent Üniversitesi, Kadın – Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi; Feminist Politika dergisi No.8, 2010 «kürtaj hakkı» konusunda kapsamlı bir dosya sunmaktadır.)

Kaynakçe ve ek okumalar

- MURAT, Sedat (2006) *Dünden bugüne İstanbul'un nüfus ve demografik yapısı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- ÖZGÜR, E. Murat (2004) *Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı*, Coğrafi Bilimler Dergisi Cilt: 2 Sayı: 2
- İsmet Koç ve Erhan Özdemir, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003 raporu*, Bölüm 4- Doğurganlık.
- *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003 raporu*, Hacettepe Nüfus Etütleri
- *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2008 raporu*, Hacettepe Nüfus Etütleri
- ORTAYLI, Nuriye (1989) *Doğum Kontrolü'nün Hikayesi*, Toplum Ve Bilim, Sayı: 45
- AKŞİT, Elif Ekin (2010) *Geç Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları*, Toplum Ve Bilim, Sayı: 118
- SHORTER, Frederic Claiborne. (1983) *Türkiye'de nüfus artışı (1935-1975) : doğurganlık ve ölümlülük eğilimleri*, Ankara : Yurt Yayınevi
- FİŞEK, Nusret (1972) «Türkiye'de Doğurganlık, çocuk düşürme ve gebeliği önleyici yöntem kullanma arasında ilişkiler » Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, cilt:4, sayı:1